

LAKNER ZOLTÁN

AZ INNOVÁCIÓ KÉNYSZERE

A demokratikus ellenzéki pártok szociálpolitikai programja 2018-ban

A magyarországi pártrendszer ellenzéki szereplőit éles választóvonal határolja el a kormánypárttól, valamint az ellenzék szereplőit is külön blokkokba sorolhatjuk, melyek egyikét a liberális demokrácia alapelveit valló baloldali, liberális és zöld pártok alkotják. A Fidesz-kormány nyolc éve alatt az addigi hibrid hazai jóléti modell kifejezetten autoriter és büntető jelleget öltött, összhangban az alkotmányos-politikai rezsim átalakulásával. A demokratikus ellenzéki pártok ebben a situációban erősen rá vannak kényszerítve arra, hogy a fennállótól markánsan eltérő társadalmi víziót mutassanak be a választóknak. Programjaik megegyeznek abban, hogy jogszerűségeen alapuló, szegénység- és egyenlőtlenségcsökkentő, a társadalmi mobilitást erősítő megoldásokat kínálnak. A tanulmányban vizsgált hat párt programja azonban eltér abban, hogy a piacra vagy az államra támaszkodó megoldásokat preferálnak-e.

Az ellenzéki pártok szociálpolitikai programjának összevetéséhez tisztázásra szorul néhány előzetes kérdés. Az egyik, hogy az ebben a tanulmányban bemutatásra kiválasztott politikai erőket az úgynevezett demokrata ellenzékhez szokás sorolni, annak alapján, hogy egyrészt értelemszerűen nincsenek kormányon, másrészt e pártok megalakulásuktól fogva a liberális demokrácia hívei – ellentétben például a Jobbikkal. Egy másik fontos kérdés a határmegvonás, vagyis, melyek azok a pártok a létező és a választáson jelöltállító szervezetként regisztráló szervezetek közül, amelyeknek a programja releváns egy ilyen tanulmány számára. Itt azt az elvet követtem, hogy az elismert közvéleménykutatók által jegyzett, rendszerint a „mérhetőség” tartományába kerülő pártokat vettem figyelembe. E döntést igazolja, hogy a figyelembe vett szervezetek önállóan vagy pártszövetségben mind képesek voltak teljesíteni az országos listaállítás feltételeit a 2018-as választás ajánlásgyűjtési szakaszában. Lényeges kérdés továbbá az is, mit sorolunk a szociálpolitika körébe. Az ezzel kapcsolatos megjegyzéseket a 4. rész elején igyekszem tisztázni.

Az ellenzéki szociálpolitikák jellemzését megelőzően elkerülhetetlen a fennálló szociálpolitikai kurzus rövid jellemzése, ennek híján ugyanis értelmezhetetlen, vajon mi az a situáció, amelyre a demokrata ellenzéki programok reflektálni igyekeznek. Annál is inkább, mert a programokat jegyző pártok abban szinte teljesen egyetértenek, hogy nem közönséges kormányváltás a cél, hanem tágabb ér-

telemben vett változásra, alkotmányos és alapvető közpolitikai változásokra van szükség. Ennek – az ígéretek szerint – része volna egy markáns szociálpolitikai átrendezés is, még ha az egyes ellenzéki szereplők nem is ugyanazt értik ez alatt: írásom célja éppen a kínálat különbségeinek és hasonlóságainak feltárása.

Szükség van arra is, hogy megismerjük a fennálló politikai helyzetet, amelyre az alapkérdések tisztázatlansága és a rendkívül éles kormány illetve ellenzék szembenállás jellemző, aminek egyik oka pontosan a társadalompolitikai elképzelések eltérése. Ugyanakkor azt sem zárhatjuk ki, hogy a közpolitikai ellentétek hangsúlyozása a szembenállás demonstrálását szolgálja. Nem mellékes az sem, mekkora az ellenzék győzelmi esélye a soron következő választáson, hiszen ez meghatározhatja, céljuk-e megvalósíthatónak tartott programot alkotni. Ezt a problémát azonban csak jelezni van mód e helyen, megbecsülni a győzelmi esélyeket, és az ezzel kapcsolatos problémákat ismertetni nincs módom. Végül, az ellenzék fragmentáltsága is fontos tényező, már csak azért is, mert a társadalompolitikai nézetek és a megoldási javaslatok különbsége értékrendbeli és ideológiai különbségeket jelezhet az ellenzéken belül. Ennek a kormánnyal való alkotmányos szembenállás körülményei között látszólag kisebb a jelentősége, valójában azonban az eltérések az ellenzék szervezeti konvergenciájának, ebből adódóan cselekvőképességének korlátját is jelentik.

Mindezek alapján jelen tanulmány első részében röviden felvázolom az Orbán-kormány szociálpolitikai kurzusának alapjellemzőit, felvillantva azokat az előzményeket, amelyek ennek kialakulásához vezettek vagy előkészítették. A második rész a jelenlegi politikai helyzet fő vonásait igyekszik megragadni, értelmezve az ellenzék helyzetét, és azt, hogy a pártrendszerben bekövetkezett változások miként hatottak a pártpolitika és a szociálpolitika-alkotás korábban sem problémamentes viszonyára. Röviden kitérek arra, hogy a pártvilágon kívül milyen társadalompolitikát érintő aktivitások zajlanak, amelyek az ellenzéki programalkotók számára ösztönzést adhattak, s adott esetben visszaköszönnek az ellenzéki programokban. A harmadik rész ezeknek az előzetes gondolatoknak a nyomán mutatja be a demokrata ellenzék relevánsabb pártjainak szociálpolitikai programjait.

A hibrid jóléti rezsim változásai

A jelenlegi kormány vezetője nyíltan hirdeti, hogy leszámolt a jóléti állam ideájával¹, és egy ettől alapvetően különböző jelentéstartalommal felruházott munka-alapú társadalomban gondolkodik: a cél *welfare* helyett *workfare* (Lakner–Tausz, 2016; Szikra, 2014). Ennek jegyében az érdemességi szemlélet, a büntető-kontrolláló eszközrendszer, a negatív újraelosztás és a paternalista „ajándék szemlélet” (Ferge, 1998 [1986]) nem csak teret nyert, hanem üzemszerűvé vált, számos kormányzati közpolitikai programban kifejeződik a lakástámogatástól az adórendszeren keresztül a közfoglalkoztatásig vagy az Erzsébet-utalványokkal kiegészített nyugdíjig.

Mindez nem előzmények nélküli, ami már csak azért is fontos, mert az alkotmányos változásokat hozó 2010-es kormányváltás előtti periódus szociálpolitikai bizonytalansága, hektikussága hozzájárult ahhoz a biztonsághiányhoz, ami a magyar társadalom egyik legjellegzetesebb vonása a rendszerváltást követően. Ezen a helyen nem szükséges külön taglalni, mekkora foglalkoztatáscsökkenési, egyenlőtlenség- és szegénység-növekedési sokkot jelentett a magyar társadalom számára a rendszerváltás, holott a várakozások a nyugati jólét és demokrácia megvalósulására irányultak. A többszöri megszorítások, majd pedig a 2008–2009-es gazdasági válság azonban megmutatta, hogy az életviszonyok javulása időről időre megtörik. Mi több, még azokban az időkben sem terülnek szét a társadalom valamennyi csoportjára az előnyös változások, amikor éppen gazdasági növekedés van, viszont az éppen aktuális krízis terhei végképp hátrányosan érintik a társadalom rosszabb helyzetben lévő csoportjait. Betudható ez például annak, hogy sem a Bokros-csomag, sem az ezredforduló utáni gazdasági válságkezelés nem támaszkodott az automatikus stabilizátorokra (Ferge, 2000, Simonyi, 2012). Azt elért nívó, a szerzett jogok, például az alanyi jogú (és indexált) családi pótlék, a mégoly vitatott 13. havi nyugdíj visszavonhatónak bizonyultak, miközben az adókból és járulékokból nyújtott szolgáltatásokkal kapcsolatos elégedetlenség aláásta a szociálpolitika és az arról döntő politikai osztály iránti bizalmat.

Mindez megerősítette azt a társadalmi percepciót, hogy az elosztási játszmákban hosszú távú szemlélettel win-win szituációk előállítására törekedni nem racionális, hiszen a későbbre ígért előnyök semmivé válhatnak. Így tehát az elsődleges cél az elérhető források azonnali megszerzése, illetve a kedvező status quo mindenáron való megőrzése. Ez természetesen a status quo előnyeit élvezők

¹ „...az amerikaiak velünk egy kultúrkörbe tartoznak, és ha ott meg lehet csinálni egy 75%-os aktivitási rátára épülő gazdasági modellt, akkor azt mi is meg tudjuk csinálni Közép-Európában. Hogy a nyugat-európaiak meg tudják-e csinálni, vagy sem, az az ő problémájuk. Tehát hogy az ott kialakult jóléti rendszer helyett, amit *welfare society*nek neveznek ők, képesek-e egy *workfare society*t fölépíteni, nehéz kérdés. (...) Ha nekünk egy jóléti társadalomból kellene visszamennünk egy munkaalapú gazdaságra, mi ugyanazokkal a gondokkal küszködnénk, mint a nyugatiak. De azt nem mondom, hogy hála, csak azt mondom, hogy következtében a kommunizmusnak meg a búsz év átmenet, a rendszerváltás zavaros időszakának itt nem épült ki egy nyugat-európai jóléti állam.” Magyarország sikeresen kezeli a válságot. 2012. augusztus 22. http://2010-2015.miniszterelnok.hu/beszed/magyarorszag_sikeresen_kezeli_a_valsgot

pozíciójának erősítését jelenti (Szalai, 2007), ami aláásta az integratív reformtörekvéseket, fenntartotta a kiterjedt szegénységet, a deprivációs ciklust, a képességekben és a szabadságban kifejeződő egyenlőtlenséget (Sen, 2003).

A bizalomhiány (a döntéshozók, az intézmények és a jövő iránt) alacsony szinten tartotta a társadalmpolitika, és nem mellesleg az egész politikai rendszer iránti legitimitást, éppen mert nem volt képes biztonságot előállítani. Ebből az következett, hogy amikor a köztársaság alkotmányos alapjai kérdőjeleződtek meg, akkor nem létezett olyan számottevő cselekvőképes társadalmi erő, amely a védelmére kelt volna, mivel az állampolgárok nagyrészt közömbösek voltak, illetve nem találták védelemre méltónak a rendszert, hiszen elégedetlenek voltak a teljesítményével. Mindeközben az egyes társadalmi csoportok nyitottá váltak a megbélyegző politikai retorikára és intézkedésekre, ezekkel vélték ugyanis igazolhatónak saját szükségleteiket és elvárásaikat másokkal szemben. Míg a 2010 előtti periódusban a stigmatizáló szociálpolitikai gyakorlatok párhuzamosan futottak jobban-rosszabbul funkcionáló szabadságnövelő programokkal, 2010-től a szociális jogok alkotmányos szinten is gyengültek (Juhász–Tausz, 2012), és ezzel összhangban változott meg, vált nyíltan társadalmat szegmentálóvá a közpolitikák sora, hogy itt csak a közmunkát (Molnár és szerzőtársai, 2014), a hajléktalanság kezelését (Misetics, 2017) és a segélyezést említsük (Tausz, 2017).

A másik hangsúlyos következmény, hogy a rendszerváltást követően olyan jóléti modell jött létre, amely egymással gyakran nehezen összeilleszthető elemekből állt, és az illeszkedési problémák működési nehézségekhez vezettek. Igaz, a közép-európai jóléti rendszerek jobbára mind hibridek, de a mi esetünkben az alkotmányos szintig menő politikai változással együtt a hibrid jelleg azt tette lehetővé, hogy az ingatag és nehezen definiálható jóléti modell egyes elemei és egésze is kikezdhetővé, lecserélhetővé váljon.

Lelkes Orsolya ezredfordulón született nagy hatású tanulmányában jelezte, hogy az Esping-Andersen-féle (Esping-Andersen, 1990) jóléti tipológiát alapul véve részletes számítások alapján jutott arra a konklúzióra, hogy a magyar jóléti rendszer „arctalannak” (*faceless*) tűnik (Lelkes, 2000). Linda Cook a nyugdíjrendszer privatizációjának mértéke, az egészségügyi rendszerben a köz- és a magánkiadások aránya, valamint a hatékonysági reformok előrehaladása, végül a segély típusú ellátásokra fordított kiadások részaránya alapján jutott arra a következtetésre, hogy Magyarország jóléti rendszere *szocialista-liberális* jellegű. Vagyis, erősen hat rá az államszocialista örökség, de megindultak a liberalizálási tendenciák, azonban ez utóbbiak nem váltak kizárólagossá (Cook, 2007). Egyes szerzők ezzel kapcsolatban arra utaltak, hogy a vegyes rendszerek kockázatokat hordoznak. Tomasz Inglot *vészhelyzeti* jóléti államának fogalma teljes mértékben arra épül, hogy a hektikusság, a hirtelen változás, a gyakori kényszerhelyzetek jellemzik a leginkább a közép-európai kevert jóléti rezsimeket (Inglot, 2008). Tomka Béla szerint a hibrid jelleg növeli a jóléti rendszerek instabilitását, bár ő fő veszélyként a liberalizálás tendenciájának térhódítására utalt (Tomka, 2007). Ezzel szemben Ferge Zsuzsa 2006-ban úgy látta, hogy a magyar jóléti rezsím

összetettségéből több irányú elmozdulás következhet, akár még az általa preferált szociáldemokrata irányba is (Ferge, 2006).

A 2010 óta (újra)formálódó szociálpolitikai rendszer biztosan nem liberális, még csak nem is neoliberais, mivel erős államosítási törekvések tapasztalhatók. Nem szociáldemokrata, hiszen az állami politikának nem célja a társadalmi kohézió erősítése. A jóléti kiadások körében az egészségügyi kiadások 2009 után lényegében nem változtak, ellenben meghatározó a nyugdíjkiadások GDP-arányos bővülése, miközben az oktatásra, szociális védelemre, lakásügyre fordított kiadások aránya csökkent (Palócz és szerzőtársai, 2015: 67–69.). Végül: a magyar jóléti rezsím nem a kontinentális értelemben konzervatív, mivel nem tartja sértetlennek a szerzett jogokat és a járulékbévételek címkézett jellegét.

Ennyiből tehát ma is megáll az arctalanság tézise. Másfelől azonban a maga módján mégis egyre *markánsabbnak* tűnik a fennálló szociálpolitikai kurzus. Jellege legfőképpen a Ferge Zsuzsa által használt paleo-konzervativizmus kifejezéssel írható le (Ferge, 2006). Ha ennek pontos tartalmát kell meghatározni, akkor az *antiliberális (paleo)konzervatív paternalizmus* szóösszetételt javaslom, ami magában foglalja a 2010-től fennálló kurzus valamennyi elemét: a jogokhoz való szűkkeblű viszonyt, a társadalom hierarchizálásához és az államközpontú megoldásokhoz való vonzalmat, a hagyományos család és a történelmi egyházak erősítésére irányuló törekvést, valamint a jóléti juttatásokkal kapcsolatos ajándék szemléletet a jogosultságok gyengítésével párhuzamosan.

Ez tehát az a szociálpolitikai kurzus, amely a 2010-es évek végére Magyarországon kialakult. Az ellenzéki pártok programját azzal a szemmel is érdemes vizsgálni, vajon érzékelik-e a rendszerszintű válasz szükségességét, illetve javaslataik nyomán milyen irányba mozdítanák el a sajátosan „munkaalapú” magyar jóléti modellt.

Az ellenzék állapota a hibridizálódó politikai rezsímben

Az 1989–1990-es átmenet nyomán Magyarország a nyugati liberális demokráciákat tekintette a politikai intézmények, valamint a gazdasági-társadalmi berendezkedés mintájának, még ha folytak is – valószínűleg nem kellő számban és kiterjedésben – viták arról, hogy a mintakövetés és a helyi adottságok mennyiben egyeztethetők össze. Mindenesetre összes ellentmondásával és feszültségével együtt létrejött egy olyan demokratikus viszonyrendszer, amelyben a közvélemény, a politikai osztály túlnyomó része a beágyazott demokráciákra (Merkel, 2004) jellemző viszonyokat tekintette ideálisnak, valamint a horizontális és a vertikális elszámoltathatóság (O’Donnell, 1998) intézményi feltételeit tartotta helyesnek. Nem csupán az ország nemzetközi elköteleződéséről, hanem bizonyos értelemben a demokratikus berendezkedés ideájának helyességéről is véleményt mondott a NATO-csatlakozásról szóló 1997-es és az európai uniós csatlakozásról döntő 2003-as népszavazás.

Abban a téma kutatói között egyetértés mutatkozik, hogy a politikai berendezkedés viszonyai nem egy csapásra változtak meg 2010-ben, és abban is, hogy a 2010 előtti magyar demokrácia nem volt szeplőtelen. Ebben a tanulmányban nincs mód az ezzel kapcsolatos – lezáratlan – vita valamennyi mozzanatát felidézni, mindössze két olyan tanulmányt idézek a közelmúltból, amelyek az új politikai viszonyok meghatározására, besorolására tettek kísérletet. Mindkettő olyan reprezentatív tanulmánykötetben jelent meg, amely átfogó képet igyekezett nyújtani a mozgásban lévő hazai politikai viszonyokról.

A magyar politikai rendszer – negyedszázad után című kötetben Körösi András tanulmánya három szakaszra bontva tárgyalja a magyar demokrácia rendszerváltással kezdődő történetét, amelynek jelenlegi fázisát rezsimváltásként definiálja. Ezt azzal támasztja alá, hogy 2010-től a tudatos cezúrahúzás és rezsimalapítás jegyében átalakították az alkotmányos-közjogi rendszert, aminek sajátos jellemzője meglepőnek tűnő módon éppen a kiegyensúlyozottság gyengülése, azáltal, hogy az új körülmények között könnyebben jön létre „szupertöbbség”. Vagyis olyan felhatalmazáshoz juthat a választás győztese, ami lehetővé teszi a „rendkívüli politikát”, és hozzátehetjük, a „rendkívüli politikák” váltakozását. A közjogi változásokon kívül megváltozott a pártrendszer, létrejött a centrális politikai erőter, a korábbi kétpólusú politikát hárompólusú váltotta fel, amelyben a liberális demokráciáról vallott felfogás alapvetően elvlasztja a baloldalt az illiberális Fidesztől, amelytől pedig a Jobbikot a rasszizmus választja el. Fontos tudni, hogy a tanulmány 2015-ben jelent meg, így az akkor kezdődő, de később tovább bontakozó menekültellenes kormánykampányra nem reagálhatott. Ezzel együtt is látszik, hogy a politikai feleket minden korábbinál mélyebb szakadék választja el, miközben a kormánypárt helyzete a domináns pártrendszerek felé mutat. További jellemzője a – kifejezetten a miniszterelnök személyéhez kapcsolódó – karizmatikus legitimitáció, az autokratikus kormányzati módszer, továbbá az antipluralizmus és a populizmus. Ezzel együtt Körösi szerint a jogfolytonosság fennáll, Magyarország demokrácia maradt, még ha a politikai rendszer természete jelentősen meg is változott. A rezsimként és nem rendszerként történő jellemzés egyik fő oka, hogy több új jellegzetesség kimondottan Orbán Viktor személyéhez kötődik, viszont éppen ezek miatt kérdéses a rezsim konszolidációja is (Körösi, 2015).

Egy másik tanulmánykötetben Gyulai Attila vizsgálja, elsősorban Mikael Wigell kritériumai alapján, hogy hibrid rezsimmé alakult-e a magyar politikai rendszer. A „szürke zónához” tartozó országokra döntően az a jellemző, hogy mintegy homlokzatként fennállnak ugyan a demokratikus intézmények, ám ezek működését bizonyos korlátozások, sérülések érik, valamint a kritériumok által kirajzolt mátrixban összevethető egymással az egyes országok demokráciáinak állapota. Gyulai hangsúlyozza azt is, hogy a politikai rendszerek nem statikusak, a változások nem mindig vezetnek hibridizációhoz, és a hibridizációból sem automatikus a „tovább lépés” a demokrácia teljes felbomlásához. Megint csak nem célok e helyen a teljes vizsgálat bemutatása, röviden összefoglalva a meg-

állapításokat azt lehet elmondani, a választásra vonatkozó négy kritérium közül a szerző egyről, a választások tisztességes voltáról állapította meg azt, közel áll ahhoz, hogy veszélybe kerüljön. Sérül emellett a szavazatok egyenlőségének elve. Az alkotmányos feltételek kapcsán az alternatív információszerezés és a véleményszabadság kritériumai szintén sérülnek, gyengült a végrehajtó hatalom horizontális elszámoltathatósága, és sérült a bürokrácia integritása. Bár Gyulai hangsúlyozza, hogy normasértések 2010 előtt is előfordultak, az ilyen mozzanatok száma 2010 után több lett, így összességében, mint fogalmaz, a magyar politikai rendszerben „a demokratikus minőség gyengülésénél erősebb változások figyelhetők meg” (Gyulai, 2017).

Azt is rögzíteni szükséges, hogy az autoriter politizálási stílus és a „rendkívüli” politika gyakorlata részben felülírja a pártpolitika és a közpolitika-alkotás korábban megszokott viszonyrendszerét. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy egy bizonyos fajta rossz gyakorlatot egy másik fajta rossz gyakorlat váltott fel. A 2010 előtti időszakot a kormányváltásokhoz kapcsolódó, sőt gyakran a kormányzati ciklusokon belüli közpolitikai kurzusváltások jellemezték, amelyek egyes esetekben valóságos politikai hátraarcként (Körösenyi, 2006) voltak azonosíthatók. A megszakíttottság folyamatossága, a közpolitikai döntések céljának gyakori tisztázatlansága, a status quót védelmező érdekcsoportokkal folytatott rövid „rohamozó” konfliktus, vagy ennek kudarca, illetve a konfliktustól való félelem miatt „elsüllyesztett” reformok, az általánossá gyakran sosem váló modellprogramok következtében a hibrid jóléti rendszer még mozaikosabbá és ingatagabbá vált. Ehhez képest a 2010 utáni periódusban a kormány a maga módján következetesen képvisel jól azonosítható célokat, nem tartózkodik a többfrontos harcoktól, érdekütközés esetén a „rendkívüli” politika „szabályai” szerint egyszerűen jogszabályt alkot a saját érdekére vonatkozóan. Általánosságban elmondható, hogy a kormányzásról alkotott felfogás sem a mai kormányzást névleg előkészítő „jó kormányzás” projekt jegyében zajlik (G. Fodor–Stumpf, 2008). Sokkal inkább egyfajta posztmodern machiavellizmus szellemében: a hatalomgyakorlást politikai kreativitásként értelmező autokratát, valamint a hagyományos bürokráciát félreállító, a hatalmi műveleteket projektszemlélettel levezénylő fejedelmi udvar viszonyát a középpontba állítva (Schabert, 2013).

Mindezek csak látszólag állnak távol a szociálpolitikai programok kérdésétől, valójában a programokra vonatkozóan négy következtetés levonását is lehetővé teszik.

1. A pártok közötti versengés Magyarországon a közjogi berendezkedés alapjait érinti, ebből adódóan a szakpolitikai programok kommunikálása is a rendszerkritikát hivatott megjeleníteni. Ez annak ellenére is így van, hogy a szociálpolitikai kurzusváltás nem egyértelműen 2010-hez kapcsolódik, a büntető-fegyelmező szegénypolitika erősödésének jelei már 2007–2008 óta mutatkoztak (Ladányi, 2012). A mostani helyzetben mégis az a cél, hogy a szakpolitikai ügyek is aláámasszák az ellenzéki pártok deklarált rendszerellenességét. Ez akár a szakpolitikai innovációt is segítheti, mivel az ellenzéki pártok fokozottan meg akarják kü-

lönböztenni magukat a fennállótól. Jelzésszinten idetartozik még egy probléma: az, hogy a rendszerhez/rezsimhez való viszony ellentmondásos, hiszen az ellenzék az általa illegitimnek tartott rendszert/rezsimet annak saját játékszabályai szerint kísérli meg átalakítani, illetve a rendszert kiépítő kormányt leváltani.

2. A rendszer/rezsim bírálata olyan magasra emeli a politikai versengés tétjét, hogy a szakpolitikai kérdések általában háttérbe szorulnak, csupán illusztratív szerepet töltenek be – rövid szakaszokat leszámítva, amikor például az oktatással kapcsolatos tömegmegmozdulások dominálják a politikai napirendet. Ez ellene hat annak, hogy szakpolitikai innováció következzen be, hiszen sokan részletkérdésnek tartják, mi szerepel az ellenzéki programokban, ahhoz képest, hogy a politikai tiltakozást kifejező átfogó ellenzéki együttműködés mindenáron váltsa le a rendszert/rezsimet. Ezzel szemben állnak azok a megközelítések, amelyek szerint pontosan valamilyen társadalompolitikai vízió lehetne az ellenzék hatékonyabb megszervezésének adekvát eszköze és az ellenzéki együttműködés kikristályosodási pontja.

3. A rendszerrel/rezsimmel való szembenállás összemossa az ellenzéki irányzatokat, amire mindennél beszédesebben utal a demokrata vagy demokratikus ellenzék kifejezés, vagy politikai közeg – ugyanis egységes oldalnak, tábornak nehéz volna nevezni –, miszerint az e millióben fellelhető szervezetek „balliberálisok” lennének. Az „Orbán vagy nem Orbán” kérdésre kihegyezett vitákban kevésbé tűnik relevánsnak és érvényesnek sokak számára az ellenzéki gondolkodásmódok szétszalazása. Ebből viszont az következik, hogy az egyes ellenzéki pártoknak kevés tere, szűk közönsége marad arra, hogy saját identitását, önálló karakterét fejlessze, vonzóvá tegye. Minduntalan az egymáshoz fűződő viszonyt kéri rajtuk számon, mielőtt még a saját magukhoz való viszonyt tisztázhatná. Ez megint csak nem segíti a szociálpolitikai programok cizellálását, de a relevanciájukat is csökkenti, miként az általános rendszerbírálatra vonatkozó elvárás eleve háttérbe szorítja a szakpolitikákat. Történik ez ráadásul egy olyan történelmi periódusban, amikor a nyugati baloldali és liberális pártok egyaránt az önújraértelmezés nehéz időszakát élik, így a hagyományos mintakövetés eleve nehezen járható út hazai testvérpártjaik számára. Ehhez jön ráadásul, hogy a karaktertisztázó ideológiai, szimbolikus, szakpolitikai állásfoglalásoknak korlátozott a kifutási lehetőségük.

4. Annak ellenére, hogy a különböző irányzatok egymás mellé szorulnak a demokrata ellenzéki közegben, virulens az itt tapasztalható szervezeti fragmentáltság. Az egyes pártok egymásból válnak ki, illetve (részben) egymással szemben definiálják magukat megalakulásuk idején, majd aztán a választási helyzetekben a kényszerszövetség vállalása vagy nem vállalása marad számukra a fő kérdés. Ez pedig számukra nem pusztán szövetségpolitikai, hanem identitáskérdés is. Ugyanakkor a szervezeti széttagoltságot a szövetségkötések sem látszanak mérsékelni. Ez a tényező növelhetné is akár azoknak a programelemeknek a súlyát, amelyek a megkülönböztetést szolgálják, és minőségi versenyt állítanak elő. Csakhogy a széttagoltság aláássa a rendszer/rezsim elleni politikai küzdelem

hatékonyságát, hiszen a több további politikai-kulturális miliőre tagozódó közeg nem működik egységes politikai táborként, nincs közös vezetése, tagsága, szervezete. A széttagoltság ahhoz is vezet, hogy ebben a közegben egyetlen párt van, az MSZP, amelynek a közvéleménykutatások szerint a teljes választókorú népességre vetített támogatottsága (időnként) eléri a nem éppen csillagászati 10 százalékot, minden egyéb párt ez alatt marad, aminek alapján kétségbe vonhatjuk e szervezetek némelyikének és programjának relevanciáját.

Végül még egy megjegyzés: a szociálpolitikai innovációhoz való viszony fentiekben látott ellentmondásossága miatt – meg a pártokba vetett bizalom megingásából adódóan – a társadalompolitikai újító kezdeményezések gyakran a pártpolitikán kívülről érkeznek. Ezek részletes kifejtésére sincs mód, de egy rövid példalózó felsorolás világossá teszi, miről van szó: a Civil Közoktatási Platform szakpolitikai javaslatai, A Város Mindenkié lakáspolitikai kezdeményezései, a Hatok szociálpolitikai ajánlásai az Esélyben (Darvas–Farkas–Győri–Kósa–Mózer–Zolnay, 2013), valamint az alapjövedelemmel kapcsolatos tervezetek társadalmi-szakmai vitája². Ezek olyan mozzanatok, amelyek máris hatást gyakoroltak a közpolitikai gondolkodásra, amint az például a „zuglói modell” révén egy ellenzéki vezetőség (de a Fidessel koalícióban kormányzott) kerület szociálpolitikájában nyomon követhető, illetve az oktatási tüntetésekből kinőtt Tanítanék Mozgalom kezdeményezésére létrejött oktatási minimum létrehozása jelzi³. A pártok szociálpolitikai programjaiban tetten érhető ezeknek a kezdeményezések a hatása.

A demokratikus ellenzéki pártok szociálpolitikai programjai

A demokratikus ellenzéki pártok körének megajzolásakor a közvéleménykutatások által „mérhető”, vagyis a folyamatosan végzett vizsgálatokban az állami pártfinanszírozás 1 százalékos támogatottsági határvonalát rendszerint elérő és a médiában folyamatosan megjelenő, és e két feltételnek egyidejűleg megfelelő politikai szervezeteket vettem figyelembe. Történt ez annak tudatában, hogy ezzel a kutatóintézetek és a média sok szemponton nyugvó előszelekciónak az objektivitás látszatával ruházom fel. Annyiból ez a döntés mégis védhető, hogy a választási együttműködésről valóban ezek a pártok egyeztetnek vagy vitatkoznak egymással, s feltételezhető, hogy egy esetleges kormányalakítási szituációban szintén az alább megnevezett szervezetek játszanának szerepet.

² Főként e tanulmány alapján: 25-50-75. A LÉT. <http://let.azurewebsites.net/upload/tanulmany.pdf>

³ Oktatási minimum. <http://www.tanitanek.com/wp-content/uploads/2018/02/Oktat%C3%A1si-Minimum-online.pdf>. Kincses Gyula kezdeményezésére az ellenzéki pártok egészségügyi minimumot is elfogadtak: http://www.kincsesgyula.hu/dokumentumok/kozos_minimum_final.pdf

Magyar Szocialista Párt

Az MSZMP utódszervezeteként 1989-ben jött létre, szociáldemokrata önmeghatározással, amit egyebek mellett a Szocialista Internacionáléban, az EU „hagyományos” baloldali pártjait tömörítő S&D-ben és más nemzetközi szervezetekben fennálló tagsága legitimál. A rendszerváltást követő időszak meghatározó politikai ereje, három ciklusban is vezető kormánypárt volt, támogatottsága azonban 2010-re megroppant, azóta azért folytat küzdelmet a Jobbikkal, hogy az ellenzék legnagyobb ereje lehessen. Történetét megújulási kísérletek sorozataként is jellemezhetjük (Lakner, 2017), miközben a pártot erősen sújtja az európai szociáldemokráciára általánosan jellemző útkeresési krízis (Bíró–Nagy, 2013, Boros, 2013). Programja: *Tegyük igazságot!*⁴

Demokratikus Koalíció

Az MSZP-ből 2011-ben kivált és párttá alakult platform az egyik legnagyobb hatású és leginkább megosztó magyar politikus, a 2004–2009 között a miniszterelnöki posztot betöltő Gyurcsány Ferenc vezetésével balközép pártként határozza meg magát. Tagjai lehetnek azonban liberális és konzervatív meggyőződésű emberek is, a párt szellemi hagyományai pedig úgymond az „útkereső baloldali progresszióhoz”, nem a szocialista-szociáldemokrata, munkásmozgalmi hagyományhoz kötődnek. Ezzel együtt, a DK EP-képviselői szintén az S&D frakcióban foglalnak helyet. Programja: *Sokak Magyarországa*.⁵

Lehet Más a Politika

A mozgalmi előzményeket követően 2009-ben párttá alakult LMP a következő évben tartott, kritikus – vagyis a pártrendszert átalakító – választáson került be az országgyűlésbe. A magát ökopártként meghatározó szervezet egyike azoknak, amelyek a hagyományos bal-jobboldali szembenállás ideológiai meghaladására törekednek. Élesen elutasítja a neoliberais gazdaságpolitikát és annak társadalmi következményeit, ami rokonítja az európai újbaloldallal. Az LMP egyaránt kritikus a jelenlegi kormányoldalnak és a magukat baloldaliként vagy liberálisként meghatározó ellenzéki szereplőknek, azoknak, amelyek korábban kormányoztak, és azoknak, akik szövetkeznek velük. Programja: *LMP – Új Kezdet választási program 2018*.⁶

⁴ https://mszp.hu/static/img/site/determined/mszp_2017_kampany_valasztasi_program_A4_nezo.pdf

⁵ <http://dkp.hu/SOMA.pdf>

⁶ <http://lehetmas.hu/lmp-uj-kezdet-valasztasi-program-2018/>

Párbeszéd Magyarorszáért

Ez a párt 2013-ban jött létre, amikor az LMP politikusainak egy része, elsősorban szövetségszervezési stratégiai ellentétek miatt kivált az LMP-ből. Először az Együtt-tel pártszövetségben tevékenykedett, majd a 2014-es választásokat követően önállóan kezdett politizálni. 2017-ben a Párbeszéd az Együtt-tel kis híján felújított partnerségi viszony helyett az MSZP-vel lépett szövetségre. Ennek ellenére programját külön fogom kezelni, érzékeltetve ezzel a szövetséges pártok közötti szemléletbeli különbséget. Programját és önképét illetően az európai újaloldalhoz áll közel, még az Együtt-tel szövetségben bejutó európai parlamenti képviselője a Zöldek soraiban foglal helyet. Programja: *Mindenki számít!*⁷

Együtt – Korszakváltók Pártja

A pártot eredetileg, 2012-ben a demokrata ellenzék ernyőszervezetének szánta Bajnai Gordon, a 2009–2010-es válságkezelő kormány, akkor az MSZP és az SZDSZ által támogatott miniszterelnöke, ez az elképzelés azonban nem valósult meg. Ma jóformán ez az egyetlen párt, amely alapértékei között sorolja fel a piacgazdaságot és a versenyt, hangsúlyozva egyúttal az együttműködés és a társadalmi szolidaritás szükségességét. Mindazonáltal explicit ideológiai önmeghatározást a párt nem alkalmaz saját magára. Programja: *Európai élet az Együtt Magyarországon.*⁸

Momentum Mozgalom

A szervezet 2017-ben tört be a köztudatba, amikor váratlan sikert ért el a budapesti olimpiával kapcsolatos népszavazási kezdeményezése, ám a párt létrehozására irányuló lépések már korábban elindultak. A generációs indíttatást nyíltan vállaló szervezet kerüli, sőt tagadja az ideológiai önmeghatározás szükségességét, kifejezetten a hagyományos ideológiai besorolások, és különösen azok magyarországi verziói meghaladását tartja feladatának. Programja: *Indítsuk be Magyarországot!*⁹

A másik előzetes döntés a vizsgálatba bevont szakpolitikák körére vonatkozik. Tekintve, hogy a szociálpolitikának többféle fogalmi megközelítése lehetséges, a szakpolitikák kiválasztása egy ilyen tanulmány számára nem magától értetődő. Mivel a társadalmpolitikai szempontot kívántam érvényesíteni abból a szempontból, hogy a társadalmi (egyenlőtlenségi) viszonyokra hatást gyakorló, az újraelosztást érintő szakpolitikák sokrétűen összefüggnek, ezért nem kizáró-

⁷ https://parbeszedmagyarorszagert.hu/files/public/mindenki_szamit_2.0.pdf

⁸ https://program.egyuttpart.hu/assets/download/egyutt_program_2018.pdf

⁹ <https://program.momentum.hu/static/pdfs/momentum-program-2018.pdf>

lag a költségvetési rubrikák által a szociális védelemhez, illetve a jóléti politikához sorolt területeket vettem figyelembe. A szakpolitikai tagolást nehezíti, hogy az egyes pártprogramok mindegyike saját belső logikáját követi, tehát bizonyos kompromisszumok árán lehetséges csak kimetszeni belőlük az egységes szempontrendszer szerint összevethető elemeket. Ezt előrebocsátva sorolom fel a vizsgálatba vont területeket: (1) alapjövedelem és garantált minimumjövedelem, (2) foglalkoztatás, (3) bérek, (4) adók, (5) lakhatás, (6) társadalmi integráció (romák felzárkóztatása, iskolai szegregáció leküzdése, egészségügyi hozzáférés javítása), (7) nők egyenlősége, (8) menekültek ellátása, (9) családi ellátások, (10) nyugdíj. Előljáróban azt is jelezni szükséges, hogy a programok terjedelme miatt még a kiválasztott programelemek ismertetése sem lehetséges teljes körűen, ezért az irányok és a fő javaslatok felvázolására teszek kísérletet. Minden egyéb részlet hozzáférhető az online is elérhető programokban.

Alapjövedelem, garantált minimumjövedelem

Az alapjövedelemről az előző parlamenti választás előtt, 2013–2014 fordulóján, a Bánfalvi István körül csoportosuló szerzők tanulmánya nyomán induló közéleti vita reflexióra ösztönözte a politikai pártokat. A témával kapcsolatban korábban is jelentek megfontos írások – például az Esély tematikus számában –, de a szélesebb, nem kizárólag szakmai közönség a jelzett időszakban szembesült ennek a módszernek és gondolkodási iránynak a lehetőségeivel. Vita folyt az alapjövedelemről az MSZP-ben, a szocialisták konferenciákat is rendeztek a témában meghívott szakértők bevonásával, ám végül nem emelték be a programjukba. 2018-as szövetségesük, a Párbeszéd azonban saját alapjövedelem-konceptiót dolgozott ki, és legfontosabb társadalompolitikai ügyeként tartja számon, nyilván attól sem függetlenül, hogy a témában rendelkezik szakértő politikusokkal (Scheiring Gábor, Tordai Bence). A Párbeszéd összecszerű javaslata harmincezer forintos minimum a gyerekeknek, hatvanezer a felnőtteknek és kilencvenezer a nyugdíjasoknak – ezek az összegek meghaladják a Bánfalvi-féle LÉT koncepció 25-50-75-ös szintjeit.

A témával kapcsolatos vita lenyomata érzékelhető a DK programjában is, amely rendhagyó módon külön szól arról, a párt miért *nem* javasolja ezt a megoldást, tudniillik azért, mert a mélyszegénység mérséklésére nem tartja alkalmas eszköznek. A DK e helyett a közművek ingyenes elérhetőségét javasolja egy meghatározott minimum esetén (a sávós díjszabás szerint meghatározott szintig 0 Ft-ba kerülne az áram, az ivóvíz, a fűtés és az internet használata). Emellett a DK garantált minimumjövedelmet javasol. Társadalmi beilleszkedési jövedelem néven az LMP programja is tartalmaz erre vonatkozó elképzelést. E párt már négy évvel korábban is javasolt hasonlót, de akkor kétlépcsős koncepcióban gondolkodott, amelyben a garantált minimum alacsonyabb összege feltétel nélkül járt volna mindenkinek, magasabb összege pedig társadalmi-munkapiaci integrációs szolgáltatások igénybe vételének feltételével, ami erősen rokonítható

az Esélyben a „Hatok” által javasolt elképzeléssel. Az LMP 2018-ban viszont már csak a feltételekhez kötött elemet képviseli, ahogyan a Momentum is, a kétlépcsős koncepció viszont bekerült az Együtt programjába. Az MSZP programja egyetlen lakonikus mondatot tartalmaz arról, hogy a párt garantált minimumjövedelmet vezetne be, viszont a DK-éhoz hasonló ingyenes vagy jelképes összegbe kerülő közműminimumot szintén meghatározná.

1. táblázat: Alapjövedelem- és minimumjövedelem javaslatok a demokratikus ellenzéki pártok 2018-as programjában

	DK	Együtt	LMP	Momentum	MSZP	Párbeszéd
Alapjövedelem	Nem vezetnék be alapjövedelmet, mert az „nem alkalmas a mélyszegénység kezelésére”. Alanyi jogúvá tennék egyes alapszolgáltatások meghatározott minimumát: áram, fűtés, víz, internet (sávós árrendszer).	Nincs.	Nincs.	Nincs.	Nincs. Víz, áram, fűtés meghatározott alapmennyisége jelképes áron járna (sávós árrendszer).	Az alapjövedelem bevezetése a pártprogram központi eleme: 30, 60, 90 ezer Ft/hó, számos egyéb juttatás egyidejű kiváltásával.*
Garantált minimum	Feltételekhez kötött garantált családi minimumjövedelem, számítási alapja: fogyasztási egységenként 50 ezer Ft/hó.	Segélytípusokat kiváltva, kétszintű rendszerben (együttműködéstől függően).	Társadalmi beilleszkedési jövedelem, 50 ezer Ft, fejlesztő szolgáltatások igénybe vételéhez kötött segélyezés helyett.	Fix szociális juttatás bevezetése: 35 ezer Ft/hó/fő, beilleszkedést segítő együttműködéshez kötöttek.	Garantált szociális minimum.	Nincs.

* A Párbeszéd részletes alapjövedelem-programja: Biztos alap. Javaslat az alapjövedelem magyarországi bevezetésére. Közpolitikai vitairat. https://parbeszedmagyarorszagert.hu/files/public/u363/maa_alapjovedelem_vitairat-final-2_0.pdf

Foglalkoztatás

A demokratikus ellenzéki pártok egységesen elutasítják a közfoglalkoztatás mai rendszerét, de magát a közmunkát, akár a tartósan fennálló, viszont munkavállalói jogokkal körülbástyázott közmunkaviszonyt többen közülük fontosnak tartják. Ez egyfajta reflexió a közmunkával érintettek alacsony foglalkoztathatóságára, aminek javítására szintén mindegyik párt tesz javaslatokat. A foglalkoztatás fontossága a pártprogramokban nem magától értetődő Magyarországon, ahol a rendszerváltás előtti-közbeni-utáni tartós foglalkoztatási válság a társadalmi közérzetet meghatározó egyik legfontosabb tényező és tapasztalat. Jelentőségét

az elmúlt években tetézte a kivándorlás (uniós munkavállalói migráció), aminek egyik oka az alacsony bérszínvonal. Abban is van eltérés a pártok között, hogy a foglalkoztatást milyen egyéb közpolitikai programokkal összefüggésben tárgyalják.

A DK, amelynek elnöke azonos az Út a munkához programot 2008-ban elindító miniszterelnökkel, a jelenlegi közfoglalkoztatás helyett szociális foglalkoztatási programot javasol, az állami mellett civil szereplők bevonásával, kiegészítve a közmunkát a foglalkoztathatóságot javító képzésekkel. Az LMP a piaci, a közösségi és a szociális foglalkoztatás kombinációjában gondolkodik, a Momentum és a Párbeszéd a szociális szövetkezetekben látja a megoldást.

A DK a szociális közfoglalkoztatást a minimálbérnek megfelelő bérezéssel tartja megvalósítandónak, emellett, erősítené a szakszervezeti jogokat és a sztrájkjogot, az álláskeresési támogatást pedig meghosszabbítaná a jelenlegi három hónapról hat hónapra. A közmunkabéért illetően az Együtt a minimálbérhez „közelítő”, az MSZP „tisztességes” közmunkabérről szól programjában. Ezek a pártok viszont kilenc hónapra emelnék az álláskeresési járadékot, ahogy az LMP és a Párbeszéd is. A DK-hoz hasonlóan hat hónapot csak a Momentum javasol.

Az Együtt piaci szereplőkkel karöltve hozna létre új átképzési rendszert. Az LMP kivételével minden párt fontosnak tartja a szakszervezetek jogait és a tripartit érdekegyeztetést. Az Együtt külön ösztönözné a szakszervezeti tagság létesítését, míg például az LMP programjában a szakszervezet szó meglepő módon nem is szerepel. A bérek kapcsán azért itt is van utalás az érdekvédelmi szervezetekkel történő megállapodásra. Az MSZP a dolgozói tulajdonszerzést is ösztönözné. A Párbeszéd egyedi ígérete a foglalkoztatás terén a munkaidőcsökkentés. A foglalkoztatás bővítését, ösztönzését a Momentum mikrohitel-programmal, a Párbeszéd mobilitási és lakbértámogatással kapcsolná össze.

Bérek

Amiben minden párt egyetért az a célzott ágazati béremelések szükségessége, elsősorban az egészségügyben és az oktatásban. A béreket illetően a Párbeszéd menne a legmesszebbre: nettó 150 ezer forintig a minimálbér, nettó 250 ezer forintig az átlagbér esetében, a közalkalmazott alapilletményeket pedig ötven százalék feletti mértékben emelné. Az LMP a nettó minimálbér harminc, a nettó átlagbér húsz százalékos emelését kívánja elérni, elsősorban adórendszerbeli változtatásokkal, emellett a párt támogatna egy európai minimálbér-szabályozást is. Az MSZP programjában nettó 100 ezer forintos minimálbér szerepel most is, akárcsak 2014-ben, amikor ez sokkal merészebb ígéretnek számított. A DK a munkaadókkal kötött megállapodás révén a bérek évi 3–5 százalékos reálérték-emelkedését tartja lehetségesnek, amíg a nettó minimálbér eléri a létminimumot, és – akárcsak az Együtt – hosszú távú bérmegállapodásokat ösztönözne a munkaadók és munkavállalók között.

Adórendszer

A személyi jövedelemadót a Párbeszéd úgy alakítaná át, hogy minimálbérig 0 kulcsot alkalmazna, a minimálbér és az átlagbér kétszerese közötti sávban 15 százalékos lenne az adómérték, e felett pedig 30 százalék. Az ellentétes póluson a DK áll, amely a választási programját előkészítő vitáiban nyitva hagyta az egykulcsos adó kérdését, azzal, hogy fontosnak tartott valamiféle szolidaritási pluszterhet bevezetni a magas jövedelműekre. A véglegesített választási programban ez a kérdés oly módon dőlt el, hogy a meg nem határozott mértékű magasabb adókulcs havi 1 millió forint esetén lépne hatályba, míg a harmadik kulcs – különadó formájában – havi 3 milliós jövedelem esetén jutna érvényre. E jövedelmek birtokosai a legfelső jövedelmi decilisen belül is a jobb helyzetűek közé tartoznak. Az szja általános kulcsát a DK csökkentené, ennek mértékéről azonban a programban szintén nem esik szó. A különadóból a költségvetésbe befolyó összeget célzottan a gyerekszegénység enyhítésére fordítanák, a gyerekek után járó adókedvezményt pedig a jövedelem növekedésével fokozatosan csökkentenék. A gyerekek utáni adókedvezményt az LMP egy gyerek után 20 ezer forinttal emelné, a Momentum minden gyerek után 15–15 ezer forintos adókedvezmény igénybe vételét tenné lehetővé.

Az Együtt kétkulcsos adót ígér, és azt, hogy visszaállítaná az alacsony jövedelmekre az adójóváírást. Az LMP olyan adóváltoztatásokat vezetne be, amelyeknek következtében az adóteher csak a minimálbér hétszerese feletti jövedelem esetén nőne, ily módon a párt számításai szerint az szja által érintettek kilenczede a jelenleginél kedvezőbb helyzetbe kerülne. A Momentum a fennálló 15 százalékos szja-kulcson túl 25 százalékos terhet vetne ki a havi bruttó 500 ezer forint feletti jövedelemrészre, az alacsony jövedelmekre pedig visszahozná az adójóváírást. A Momentum szerint a legkevesebbet keresők alsó 30 százalékának nőhet ily módon a nettó fizetése. Az MSZP az átlagjövedelem mértékéig adó-visszatérítést vezetne be, aminek következtében havi 15 ezer forinttal emelkedne a keveset keresők havi nettó jövedelme. A szocialisták is gondolkodnak szolidaritási adóban, mégpedig oly módon, hogy 700 ezer forintos nyugdíjjárulék-plafont írnának elő, de az e feletti jövedelemhányadra a megszűnő járulékterheléssel azonos 10 százalékos, az 1 millió forint jövedelem feletti jövedelemrészre 20 százalékos hozzájárulást vetnének ki.

Az MSZP emellett 5 százalékra mérsékelné az alapvető élelmiszerek forgalmi adóját – a DK is csökkentené az alapvető élelmiszerek áfáját, emellett a napalemekét és az internetét is. Az LMP az alapvető élelmiszerek mellett a közösségi közlekedés és a lakásokban végzett javító-szerelő munkák áfáját is csökkentené. Az Együtt egyszerűsítene az áfát, a Momentum pedig a társasági adó kilencről 12 százalékra emeléséből finanszírozná a jelenleg EU-s viszonylatban is kiemelkedően magas általános forgalmi adó mérséklését.

Ez is jelzi, hogy a pártok adóemelést is ígérnek, mégpedig döntően a vagyonok és a környezetterhelés terén. Vagyonadó szerepel a szövetséges MSZP és Párbe-

széd programjában, előbbi oligarchaadóról szóló javaslatot nyújtott be a választás előtt az országgyűlésnek, utóbbi pedig örökösödési, offshore és spekulánsadót is kivetne. Az LMP luxusadót, továbbá nagybirtokadót alkalmazna. A Párbeszéd és az LMP emellett több környezetterhelési adót is bevezetne.

2. táblázat: Adózási és bérlpolitikai javaslatok a demokratikus ellenzéki pártok 2018-as programjaiban

	DK	Együtt	LMP	Momentum	MSZP	Párbeszéd
Adózás	<p>Szja: Adókedvezmény sávós korlátozása: az átlagbér kétszerese felett nem lehetne igénybe venni. Havi 1 M Ft felett magasabb szja-kulcs, 3 M Ft felett különadó, amit a gyerekszegénység enyhítésére fordítanak. Az általános szja-kulcs csökken.</p> <p>Áfa: Célzott csökkentés (alapvető élelmiszerek, napelemek, internet)</p>	<p>Szja: Kétkulcsos adózás, ismét lesz adójóváírás. A munkát terhelő járulékok csökkentése, foglalkoztatást növelő célzott járulékcsoökkentések.</p> <p>Áfa: egyszerűsítés.</p>	<p>Szja: Minimálbér adómentes, munkavállalói járulék csökken, a nettó minimálbér 30, az átlagbér 20%-kal nő (26e Ft, ill. 36e Ft). Az adóteher a minimálbér hétszerese fölött nőne – 90% jobban jár.</p> <p>Áfa: Kedvezményes adókulcs az alapvető élelmiszerek, lakásfelújítás, javító-szerelő munkák, közösségi közlekedés esetében.</p> <p>Adóemelés: zöldadók, luxusadó, nagybirtokadó.</p>	<p>Szja: Marad a 15%-os kulcs, emellett 25%-os kulcs a havi bruttó 500e Ft feletti jövedelemrésze, alacsony jövedelemeknél adójóváírás.</p> <p>Áfa: Csökkentés, a társasági adó emelésének terhére.</p>	<p>Szja: Átlagjövedelem mértékéig adó-visszatérítés; a nyugdíjjárulék felső korlátja 700e Ft, az e feletti jövedelemhányadra 10%, az 1 M Ft feletti részre 20% szolidaritási hozzájárulás</p> <p>Áfa: alapvető élelmiszerek esetében 5%</p> <p>Adóemelés: vagyonadó</p>	<p>Szja: 0% a minimálbérig, 15% az átlagbér kétszereséig, e felett 30%.</p> <p>Adóemelés: vagyonadó, örökösödési adó (ennek bevétele egy mobilitási alapba kerül), offshore-adó, spekulánsadó, többkulcsos társasági adó, karbonadó.</p>
Bérek	<p>Megállapodás a munkaadókkal évi 3–5%-os minimálbéremelésről, hogy a nettó minimálbér elérje a létminimumot. Hosszú távú bérmegállapodások ösztönzése a munkaadók és a szakszervezetek között.</p> <p>Célzott ágazati béremelések.</p>	<p>Négy évre szóló tripartit bérmegállapodás.</p> <p>Célzott ágazati béremelések.</p>	<p>A minimálbér összege 26 ezer forinttal emelkedik (közel 120 ezer forint). Célzott ágazati béremelések.</p>	<p>Célzott ágazati béremelések.</p>	<p>Minimálbér: nettó 100 ezer Ft. Adómentes minimálbér. Célzott ágazati béremelések.</p>	<p>Nettó 150 ezer Ft minimálbér, nettó 250 ezer Ft átlagbér, 50% feletti alapilletményemelés. Célzott ágazati béremelések.</p>

Lakhatás

Ami a leginkább meglepőnek mondható az elmúlt negyedszázad folyamatainak ismeretében, hogy a demokratikus pártok körében – mind a korábban kormányerőként szolgálók, mind az újak között – konszenzus alakult ki a bérlakásszektor fejlesztésének szükségességéről, valamint a hajléktalanság lakhatáson alapuló megközelítéséről.

A Párbeszéd – kerületi polgármesterként szolgáló – miniszterelnök-jelöltjének tapasztalatára alapozva a lakásfenntartási támogatás zuglói modelljét (Misetic – Samu – Scharle – Váradi, 2015) országossá bővítené, és alkotmányos joggá tenné a lakhatást. A párt ezen kívül átalakítaná a CSOK-ot és százezer bérlakást építené négy év alatt, lakbérplafont alkalmazna, megelőzné a kilakoltatásokat, valamint lakásfelújítási programokat indítana.

Az MSZP nyervezezer energiahatékony bérlakást ígér, lakásfelújítási alapot hozna létre, bővítené a nemzeti eszközkezelő hatókörét és visszaállítaná az adósságkezelő szolgáltatást. Az LMP állami bérlakásalapban gondolkodik, szociális ügynökségeken keresztül adná bérbe az üres lakásokat, az elhagyott ingatlanok bérlését megpályáztatná, továbbá a párt tízezer bérlakás építését, felújítását irányozza elő. A Momentum lakatlansági díjat vetne ki az üresen álló lakásokra, szociális lakásügynökségeket hozna létre, a cafeteria részévé tenné a lakbértámogatást, valamint pontosítaná a lakásbérlési szabályokat, amelyeket közerthető formában hozzáférhetővé is tenne. A párt fontosnak tartja a rendszeres lakásfenntartási támogatást és az ehhez kapcsolódó családsegítést is.

Az Együtt országos normatív lakhatási támogatást és adósságkezelési szolgáltatást dolgozna ki, csökkentené az energiaszegénységet, korlátozná a kilakoltatásokat és erősítené a közösségi bérlakásszektor. A DK a magánbefektetők bérlakásépítését ösztönözné, a lakhatási támogatás új rendszerét vezetné be, a fiatalok lakáshoz segítésében pedig piaci és közösségi eszközöket kombinálna. Ide kapcsolódik, hogy a Párbeszéd és a Momentum a kollégiumi férőhelyek számának növelését, utóbbi a normatíva emelését is tervezi.

Társadalmi integráció

Ebben a szakaszban azokat a lépéseket gyűjtöttem össze, amelyek az oktatásban és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésben kifejezetten az egyenlőtlenség-csökkenést célozzák a demokratikus ellenzéki pártok programjában, esetenként külön a roma népesség helyzetére koncentrálva, illetve a roma emberek integrációját, mobilitását szolgáló egyéb javaslatokat.

Konszenzus van az itt tárgyalt ellenzéki pártok körében arról, hogy a fennálló oktatási rendszer szegregációs tendenciáit mérsékelni kell, a korai szelekciót meg kell akadályozni, a 18. életévre kell visszaemelni a tankötelezettségi kor határát, valamint az oktatás struktúráját és a tanítás módszertanát úgy kell átalakítani, hogy a gyerekek sokféleségéhez igazodó, differenciált iskolák jöjjenek létre. Az

LMP a GDP húsz, az MSZP hat százalékát szánná az oktatásra. Bár ilyen módon számszerűsített ígérettel másutt nem találkozhatunk, inkább a szocialisták ígéretéhez áll közelebb a többi párt elképzelése.

Ami kifejezetten az egyenlőtlenségek csökkentését illeti, az LMP erősítené a korai fejlesztést segítő intézményhálózatot – a Momentum ennek kapcsán kiemelten számít a Biztos Kezdet házakra és az oktatási rendszerbe integrálná a bölcsődéket. Az LMP emellett megszüntetné az állami és egyházi iskolák közötti finanszírozási különbséget¹⁰, csökkentené a területi egyenlőtlenségeket és kiterjesztené a felsőoktatás ingyenességét a második és a harmadik diplomára, sőt a doktori képzésre is. Az MSZP, a Párbeszéd és az Együtt az első diploma ingyenessége mellett van, utóbbi ingyenes egyetemi felkészítést is említ. A DK az első két felsőoktatási szemesztert tenné ingyenessé, az ezt követően belépő tandíjat pedig támogatási rendszerrel egészítené ki. Ehhez nagyon hasonló a Momentum elképzelése is.

Az MSZP általános iskolában 5 éves alsó tagozatot javasol az alapismeretek elmélyítése érdekében. A közoktatási intézményeket az állam mindenütt visszadná az önkormányzatoknak, ahol ezt igénylik. A szocialisták fontolóra vennék a szabad iskolaválasztás helyett a kötelező körzetesítést a beiskolázásnál.

A Párbeszéd amerikai mintára „mágnesiskolák” létrehozásának kísérleti programját indítaná el, ahol az integrált oktatás magas pedagógiai nívóval társul, hogy a nem roma szülők is vonzóknak találják az ilyen intézményeket. Mindenütt iskolabuszprogram segítené az iskolába jutást, valamint erre figyelemmel lévő lenne a közösségi közlekedés fejlesztése. Integrációs Pedagógiai Rendszert vezetne be és az ez irányú civil kezdeményezéseket is bevonná a szegregáció megszüntetésének érdekében. Az Együtt programja külön említi a tanodák fontos szerepét.

Az egészségügyi egyenlőtlenségek elleni küzdelem kapcsán az egyik legfontosabb vállalás, hogy az LMP visszaállítaná az önálló egészségügyi minisztériumot és az autonóm társadalombiztosítást, ahogyan utóbbit az MSZP és a DK is, utóbbi ismét alkotmányos védelem alá vonná a társadalombiztosítást. Az Együtt is erős társadalombiztosítást szeretne. A Momentum deklarálná a biztosítási alapsomag összetételét, „szerződéses légkört” teremtené az egészségügyben, és ilyen körülmények között határozná meg a kiegészítő szolgáltatások körét. Az LMP szintén a kiegészítő szolgáltatások szabályozott piacát hozná létre, és az egészségügyben is csökkentené a területi egyenlőtlenségeket.

Ezen kívül az Együtt a 14 év alatti rászorulóknak célzott gyógyszer- és segéd-eszköztámogatást adna, a Párbeszéd például mobil szűrővizsgálatokra alkalmas eszközökkel tenné hozzáférhetővé a prevenciót. A prevenció a DK-nak is kiemelt témája, ez a párt ezen belül külön szól a romákra, elsősorban a nőkre és a gyerekekre célzott tájékoztatás és hozzáférés-javítás szükségességéről.

¹⁰ Erről lásd: Daróczi Gábor: Hátrányban az állami iskolák. <http://168ora.hu/velemenyt/daroczi-gabor-hatranyanban-az-allami-iskolak-4990>

A DK programjában szerepel egyedül külön roma fejezet, hangsúlyozva, hogy az integráció emberi jogi, kulturális, szociális és gazdasági szempontból egyaránt hasznos az egész társadalom számára, emellett külön hangsúlyt fordít a romák ösztönzésére, aktivitásuk szükségességére a beilleszkedéshez. A kulcsterületek közé tartozik az oktatás, ahol egyebek mellett önkéntes kollégiumi lehetőséget említ a DK¹¹, a munkapiac, ahol a munkaügyi szervezetnek kiemelt feladata lenne a romák bevonódásának segítése. A DK felszámolná a romatelepeket – miként az Együtt is –, rehabilitációs programokat indítana a szegregálódott városrészekben és növelné a romák jelenlétét a közmédiában, az államigazgatásban, a fegyveres testületekben, az egészségügyben, az oktatásban. A DK azt is szükségesnek tartja, hogy a romák helyzetének monitorozását lehetővé tevő statisztikai adatgyűjtési rendszer jöjjön létre.

Más pártoknál megtalálható a romáknak címzett oktatási és gyakornoki ösztöndíj gondolata (Momentum, Együtt), külön roma kulturális program létrehozása, roma mentorok alkalmazása a lokális egészségügyi ellátásban (Együtt), a roma nőkre célzott munkapiaci program és a helyi beillesztési kezdeményezések támogatása (LMP). Az MSZP és a Párbeszéd programjában egy-egy alkalommal szerepelnek külön említve a romák, az őket különösen sújtó szociális nehézségekkel összefüggésben.

Nők egyenlősége

A pártok legtöbbje külön szól a nők egyenlőségéről, ha nem is nagy terjedelemben, négy témát illetően: a bérek egyenlősége, a családi teendők egyenlőbb elosztása, a kapcsolati erőszak elutasítása és a közéleti részvétel elősegítése, akár kvóta bevezetésével is.

Az Együtt, az LMP és a Momentum külön említi az isztambuli egyezmény ratifikálásának szükségességét, de a nők elleni, illetve a kapcsolati erőszakot elutasítja a DK, a Momentum, az MSZP és a Párbeszéd is (a szocialistáknál külön kitétel, hogy az esetenkénti férfiak elleni erőszakot is).

Ami a kvótákat illeti, az LMP javaslata egyharmados női kvóta a pártlistákon, és jelenleginél nagyobb részvétel elérése a célja a cégek vezetőségében. A DK 30 százalékos kvótát érvényesítene a parlamentben, az önkormányzatokban, az állami hivatalokban és kvótát vezetne be a cégek igazgatótanácsában és felügyelőbizottságában. Az MSZP egyharmados női részarányt javasol a vállalati vezetésekre vonatkozóan. A Párbeszéd a pártok jelöltállításánál és a tőzsdei cégek vezetésénél

¹¹ A DK elnöke korábban, miniszterelnökként, a bentlakásos iskolák szükségességét hangsúlyozta a romákra vonatkozóan: http://www.parlament.hu/en/web/house-of-the-national-assembly/parliamentary-parties?p_auth=FpzOcyBz&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcpsql%2Ffogy_naplo.naplo_szoveg%3FP_CKL%3D37%26p_uln%3D282%26p_felsz%3D58%26p_szoveg%3D%26p_stilus%3D

40 százalékos kvótát határozná meg, az Együtt 40–60 százalék közöttit a pártokra vonatkozóan.

A nők jövedelmi hátrányát mindegyik párt felszámolná. Emellett a családi ellátások is részben a munkában történő női előrelépést szolgálnák, erre vonatkozik a DK javaslata a GYES szülők közötti megosztására, az Együttnél a GYES-hez kapcsolódó reintegrációs szolgáltatás és a GYED esetében a kötelező apahónapok bevezetése – utóbbit a Momentum és Párbeszéd programja is tartalmazza, az előbbi két, az utóbbi három hónapot javasol. A DK, az Együtt, az LMP, a Momentum és a Párbeszéd munkaviszonyként ismerné el a hozzátartozó otthoni ápolását, amit többnyire a nők végeznek a háztartásokban, s a díjazását is emelné, többnyire a minimálbér szintjére, az Együtt a létminimum szintjére, a Momentum a jelenlegi másfézszeresére. Az MSZP a házi gondozás költségvetési támogatásáról és megfizethetővé tételéről szól e téma kapcsán, az ápolási díjat 80 százalékkal emelné.

Menekültek ellátása

Kétségtelen, hogy az Orbán-kormány minden egyéb téma rovására állítja a menekültkérdést a politikai viták középpontjába, de ugyanennyire biztos az is, hogy valódi, az egész európai politikai világot foglalkoztató problémáról van szó. Ehhez képest meglepve konstatálhatjuk, hogy az itt tárgyalt hat párt a menekültválsággal tulajdonképpen csak mint az Orbán-kormány propagandatermékével foglalkozik.¹²

A Magyarországra érkező vagy már itt tartózkodó menekültek életkörülményeiről, ellátásról csak két párt, a Momentum és az Együtt szól. A Momentum egyebek mellett korlátozná a menekültügyi eljárás lefolytatásának határidejét, a gyerekekkel érkező családokat és a kísérő nélküli kiskorúakat pedig regisztrációjukat követően azonnal befogadó állomásra helyeznék át. Javítanának a menekültek ellátásán, fejlesztenék a menekültüggyel foglalkozó hatóságokat és intézményeket, szorosan együttműködnének az e területen dolgozó civilekkel.

Az Együtt a nemzetközi együttműködés fontosságát hangsúlyozva s kiemelve Németországot, az uniós együttműködés révén látja lebonthatónak az ily módon feleslegessé váló kerítést négy éven belül. Hatályon kívül helyezné a nemzetközi kötelezettségeket és emberi jogokat sértő menekültügyi rendelkezéseket, javítaná a menekültek ellátást, és egyedül e párt programjában esik szó a menekültek integrációjáról, az ország befogadási képességének javításáról, együttműködésben a civil szervezetekkel.

¹² A kerítést valójában az Együtt kivételével minden párt megtartaná: <http://168ora.hu/itthon/amikor-a-kormanypropaganda-megcsuszik-a-maltai-bananhejon-144562>

Családi ellátások

A legjelentősebb ígéret ebben a témakörben a 2008 óta nem indexált családi pótlék összegének megduplázása a Párbeszédtől. Szövetségese, az MSZP, még a szövetségkötést megelőzően 50 százalékkal emelte volna a családi pótlékot. A DK 30 százalékkal emelne, de 50-nel az egyedül álló szülők közül azoknál, akiknél az egy főre jutó jövedelem a háztartásban nem éri el az átlagjövedelem felét, valamint a fogyatékkal élő gyermeket nevelők esetében.

A családi pótlékot a többi párt is emelné, de például a Momentum egy gyerek esetén csak öt százalékkal, kétgyerekeseknél 15, ennél több gyerek esetében 25 százalékkal. Ezzel szemben a Momentum megduplázná a GYED összegének felső határát. A GYES összegét is növelné, oly módon, hogy a juttatás összege az első másfél évben meghaladná a 46 ezer forintot, majd 40 ezerre, végül az utolsó évben 31 ezer forint alá csökkenne. Az MSZP kétszer 60 ezer forintot adna a gyereket vállalóknak, a születés előtt és után.

A szolgáltatások terén a Párbeszéd utalványt adna a szülőknek, amellyel napközbeni ellátást vásárolhatnak, a DK fejlesztő és segítő funkciókat betöltő „kreatív gyermekintézményekben” gondolkodik, az Együtt több térítésmentes bölcsődei helyet létesítené, ahogy a Párbeszéd is, az LMP is fejlesztené a szolgáltatásokat, az MSZP a segítő szakmák fejlesztésére is gondot fordítana.

Nyugdíj

A választás előtt „szokásos” nyugdíjemelési ígéreteket jelentősen meghaladják ezúttal a pártok vállalásai, mivel a 2010 utáni nagy horderejű változások az 1997-es nyugdíjreformot is felszámolták, ugyanakkor a kormány ígérete ellenére nem vezette be az egyéni számlák rendszerét, a nyugdíjassza kiegyensúlyozottságát pedig olyan profiltisztítással, illetve a rokkantság felülvizsgálatával érte el, ami a szükségletekre nem adott választ, pontosabban átutalta azokat a szociális ellátórendszerbe, illetve megterhelte a háztartásokat.

A DK kétpilléres rendszert támogatna, de ez lényegében mégis hárompilléres, csakhogy nem az 1997-es módon, mert az első pillér alapnyugdíjat jelentene, a második lenne a társadalombiztosítási munkanyugdíj, a harmadik pedig az állam által támogatott önkéntes megtakarítás. Hasonló szisztémában gondolkodik az LMP, s ezzel mindkét politikai erő az 1991-es nyugdíjügyi országgyűlési határozathoz nyúl vissza, teszik ezt akár tudatosan, akár nem. A Párbeszéd az alapjövedelem révén vezetne be alanyi jogú ellátást az időseknek, ezzel szemben az MSZP szerint a nyugdíj kizárólag a járulékfizetési kötelezettségüket teljesítőknak jár. Akik erre nem képesek, azok segélyre, az 50 százalékkal megemelt időskorúak járadékára számíthatnának. A Momentum elképzelése szerint minden munkavállaló automatikusan önkéntes pénztárhoz is csatlakozna, amiről lemondhat, ám ezzel az adókedvezményt is elveszíti. Az Együtt szintén ösztönözné az önkéntes nyugdíjmegtakarításokat.

A másik forró téma a nyugdíjminimum kérdése, amit a Párbeszéd a létminimumra emelne, de nyugdíjplafont is alkalmazna, az átlagbér háromszorosának megfelelő összeggel. A 28 500 forintos jelenlegi nyugdíjminimumot az MSZP 57 ezerre, az LMP 50 ezerre, a Momentum 35 ezerre emelné. Az MSZP a 13. havi nyugdíj visszaállítását ígéri és ingyenesen juttatna gyógyszert a krónikus betegeknek. A DK a létező nyugdíjprémiumhoz hasonló nyugdíj-extra bevezetését ígéri kedvező gazdasági szituációk esetére.

A DK, az Együtt és az MSZP külön szól a rokkantnyugdíjak felülvizsgálatáról, az MSZP például lakonikusan az igazságossá tételt ígéri, az Együtt pedig a társadalombiztosításba való visszaillesztést.

3. táblázat: A családi ellátásokra és a nyugdíjra vonatkozó javaslatok a demokratikus ellenzéki pártok 2018-as programjaiban

	DK	Együtt	LMP	Momentum	MSZP	Párbeszéd
Családi ellátások	Minden igénylőnek bölcsődei férőhely. Sokféle szolgáltatást nyújtó családsegítő és gyermekjóléti rendszer, „kreatív gyermekintézmények”. Családi pótlék 30%-os, egyes csoportok esetén 50%-os emelése.	Családi pótlék, gyes emelése. Több térítésmentes bölcsődei férőhely; Igazságos családtámogatási rendszer (adókedvezmény változtatása).	Szolgáltatások megerősítése; Családi pótlék emelése, az egy gyermek utáni adókedvezmény 20 ezer Ft-ra emelkedik.	Elérhető bölcsődei és óvodai szolgáltatások. Rugalmasabb gyermekápolási táppénz. A GYED maximumának megduplázása. A GYES összege az első másfél évben 46, a következő 6 hónapban 40, az utolsó egy évben 31ezer Ft. 5/10/25%-os családi pótlék emelés. Adókedvezmény: minden gyermek után 15 ezer Ft.	50%-os családi pótlék emelés, indexálás. 60+60 ezer Ft az újszülöttek után, életkezdesi támogatás duplázása. A családi adókedvezmény megmarad. A GYES és a GYED indexálása. A fogyatékos vagy tartósan beteg gyerekek nevelési pótlékának emelése.	Több bölcsődei hely, utalvány a napközbeni gyermekellátásra, vagy pénzre váltás. A családi pótlékot legalább a duplája emelnék (az alapjövedelem bevezetéséig), a 10 éve nem emelt ellátások értékvesztésének kompenzálása.

folytatódik

	DK	Együtt	LMP	Momentum	MSZP	Párbeszéd
Nyugdíj	Két nyugdíjpillér: alap- és munkanyugdíj. Önkéntes megtakarítás állami támogatása. Mai rokkantnyugdíj-rendszert „felül kell vizsgálni”. Nyugdíjextra bevezetése.	A nyugdíjminimum és ahhoz kötött ellátások elmaradt emelésének kompenzálása. Garantált indexálás. A rokkantnyugdíj visszakerül a tb-be. Nyugdíjkorrekciós program bevezetése. Részmunka-résznyugdíj kombináció. Önkéntes megtakarítás állami támogatása.	Három pillér: alap+tb+önkéntes. Nyugdíjminimum: 50 ezer Ft. Differenciált nyugdíjemelés, rugalmas nyugdíjba vonulási lehetőség, különös tekintettel az ártalmat okozó munkák esetében.	Nyugdíjminimum: 35 ezer Ft. A legalacsonyabb nyugdíjak korrigálása, egyéb jóléti ellátások ne legyenek a nyugdíjminimumhoz kötve. Évi 10 millió Ft jövedelemnél nyugdíjjárulékplafon: szabadon felhasználható az így megtakarított összeg. Minden munkavállaló automatikusan önkéntes nyugdíj-pénztárhoz csatlakozik – lemondható, de a kedvezményt is elveszti. Munkavállalás nyugdíj mellett járulékkedvezményrel lehetséges.	Nyugdíj minimum: aki teljesítette járulékfizetési kötelezettségét 13. havi nyugdíj. 57ezer Ft-os nyugdíjminimum. Svájci indexálás. Nyugdíjkorrekciós program, az alacsony nyugdíjakhoz minden évben egyszeri, átlagnyugdíjnyi kiegészítés. 50%-kal megemelt időskorúak járadéka. Ingyenes gyógyszer a krónikus betegeknek. Igazságos rokkantellátás. Rugalmas nyugdíjba vonulás és nyugdíj melletti munkavállalás.	A nyugdíjminimum emelése a létminimum szintjére. A nyugdíjplafon az átlagbér legfeljebb háromszorosa. Differenciált nyugdíjemelés. A korengedményes és a szolgálati nyugdíj újraszabályozása.

Összegzés

A pártprogramok áttekintése után megállapíthatjuk, hogy a jelenleg fennálló szociálpolitikai rezsimhez képest számos ponton gyökeres változást ígérnek a demokratikus ellenzékhez sorolt szervezetek. Alapelveiket illetően a normativitáshoz, a pozitív újraelosztáshoz, a társadalmi partnerséghez közelítenék a szociálpolitikai intézményrendszert. Az alapjövedelem, az alanyi jogú szolgáltatások, illetve a garantált minimum területén, valamint a lakhatás ügyében valóságos áttörésre lehetne számítani a programok alapján, ha a szóban forgó pártok kormánya kerülnének. Elutasítják a szegregációt, felszámolnák a nők hátrányos helyzetét. A bér- és foglalkoztatáspolitikai összefüggésrendszere gyökeresen megváltozna a mostanihoz képest. Kijelenthető, ez a fajta innovatív szándék *politikailag* is szükséges lehet ahhoz, hogy alternatívaként tartassanak számon a létező rezsimmel szemben.

A legkomolyabb eltérések talán az adórendszerben és a családi ellátások területén tapasztalhatók. Habár itt is közös pont, hogy a személyi jövedelemadózásban

a progresszió mindenképp visszaállna, de eltérő mértékben az egyes pártok esetén. A családi ellátásokat illetően kulcskérdésnek látszik a családi pótlék szerepe a támogatási rendszerben, az erre vonatkozó emelési ígéretek számszerű különbsége fontos megközelítésbeli eltéréseket sejtet.

Mindezek alapján – fenntartva, hogy a választás előtt nehéz eldönteni, mennyire tekinthetők relevánsnak az itt bemutatott programok a későbbi kormányzás szempontjából – a pártok közpolitikai elképzeléseiben kirajzolódik a törekvések közös iránya. Ugyanakkor az államnak, a piacnak és a helyi közösségeknek tulajdonított szerep, az egyenlőtlenségek csökkentésének mértéke, valamint az aktíválás és a szociális beruházás közötti megközelítésbeli eltérések lényeges vitapontok lennének, amennyiben e pártok bármikor abba a helyzetbe kerülnének, hogy a programjuk alapján kormányalakítási tárgyalásokat kellene folytatniuk.

Irodalom¹³

- Bíró-Nagy András (2013): Szociáldemokrata dilemma válság után. Baloldali útkeresések Európában. In: Bíró Nagy András – Lakner Zoltán (szerk.): *Az igazságos kormányzás felé*. Budapest: Napvilág. 17–37. o.
- Boros Tamás (2013): Az Európai Unió és az európai baloldal. Válságok és válaszok. In: Bíró Nagy András – Lakner Zoltán (szerk.): *Az igazságos kormányzás felé*. Budapest: Napvilág. 195–214. o.
- Cook, Linda J. (2007): *Postcommunist Welfare States. Reform Politics in Russia and Eastern Europe*. Cornell University Press, Ithaca and London.
- Darvas Ágnes – Farkas Zsombor – Győri Péter – Kósa Eszter – Mózer Péter – Zolnay János (2013): A szociálpolitika egyes területeire vonatkozó szakpolitikai javaslatok. *Esély*, 6. sz.
- Esping-Andersen, Gosta (1990): *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Ferge Zsuzsa (1998) [1986]: *Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből*. Budapest: Magvető.
- Ferge Zsuzsa (2000): *Elszabaduló egyenlőtlenségek*. Budapest, Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
- Ferge Zsuzsa (2006): ...Mindig más történik. In: Tausz Katalin (szerk.): *A társadalmi kohézió erősítése*. Budapest, Új Mandátum. 56–62. o.
- G. Fodor Gábor – Stumpf István (2008): Neoweberi állam és jó kormányzás. *Nemzeti Érdek*. 2008. ősz. II. évfolyam 3 sz. 5–26. o.
- Gyulai Attila (2017): Magyarország a szürke zónában? A magyar politikai rendszer hosszú hibridizációja. In: Boda Zsolt-Szabó Andrea (szerk.): *Trendek*

¹³ A megadott internetes hivatkozások utolsó letöltésének időpontja a kézirat lezárásának dátuma: 2018. 03. 27.

- a magyar politikában* – 2. MTA TK Politikatudományi Intézet-Napvilág Kiadó. 15–42. o.
- Inglot, Tomasz (2008): *Welfare States in East Central Europe 1919-2004*. Cambridge University Press.
- Juhász Gábor – Tausz Katalin (2012): *Szociális jog*. Budapest, ELTE TáTK.
- Körösényi András (2006): Elszámoltatható-e a kormány? Képviselő, demokrácia és a 2006. évi választások. In: Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamentári választás 2006*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhaszú Alapítvány – Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Intézet. 253–291. o.
- Körösényi András (2015): A magyar demokrácia három szakasza és az Orbán-rezsim. In: Körösényi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer negyedszázad után*. Budapest: Osiris- MTA TK Politikatudományi Intézet.
- Ladányi János (2012): *Leselejtezettek. A kirekesztett népesség társadalom- és térszerkezeti elhelyezkedésének átalakulása Magyarországon a piacgazdaság átmeneti időszakában*. Budapest, L'Harmattan.
- Tausz Katalin – Lakner Zoltán (2016): From a Welfare to a Workfare State. In: Schubert, Klaus, de Villota, Paloma, Kuhlmann, Johanna (Eds.): *Challenges to European Welfare Systems*. Springer. pp325–350
- Lelkes, Orsolya (2000): A great leap towards liberalism? The Hungarian welfare state. *International Journal of Social Welfare*, 2000: 9: p92–102.
- Merkel, Wolfgang (2004): Embedded and defective democracies. *Democratization*, Vol. 11, No. 5, December 2004, pp33–58. https://www.wzb.eu/sites/default/files/personen/merkel.wolfgang.289/merkel_embedded_and_defective_democracies.pdf
- Misetics Bálint (2017): Lakáspolitikai és hajléktalanság. In: Ferge Zsuzsa: *Magyar társadalom- és szociálpolitika*. Budapest: Osiris. 338–363. o.
- Molnár György – Bakó Tamás – Cseres-Gergely Zsombor – Kálmán Judit – Szabó Tibor (2014): *A munkaerőpiac peremén lévők és a költségvetés*. Pécs, Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet.
- O'Donnel, Guillermo (1998): Horizontal accountability and new polyarchies. *Kellogg Institute Working Paper #253*, April 1998. https://kellogg.nd.edu/sites/default/files/old_files/documents/253_0.pdf
- Palócz Éva – Pethő Annamária – Serfőző Nóra – Vakhal Péter (2015): *Fiskális folyamatok átrendeződése a világgazdaság fontosabb országaiban, az EU-ban és Magyarországon*. Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet. http://www.parlament.hu/documents/126660/365899/KT_tanulm%C3%A1ny_v%C3%A9geleges+Kopint+-+T%C3%A1rki.pdf/e440879e-3dd3-48aa-8163-7214b00ffea7
- Schabert, Tilo, (2013): *A politika méltóságáról és jelentőségéről*. Századvég.
- Sen, Amartya (2003): *A fejlődés mint szabadság*. Budapest, Európa.
- Simonyi Ágnes (2012): Aktiválás – foglalkoztatás- és szociálpolitikák eszközeinek és intézményeinek összehangolása a fejlett országokban. *Esély*, 2. sz.

- Szalai Júlia (2007): *Nincs két ország...? A társadalmi küzdelmek az állami (túl) elosztásért a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Budapest, Osiris.
- Szikra Dorottya (2014): Democracy and welfare in hard times: The social policy of the Orbán Government in Hungary between 2010 and 2014. In. *Journal of European Social Policy*, 24: (5). 486–500.
- Tausz Katalin (2017): Segélyezés. In: Ferge Zsuzsa: *Magyar társadalom- és szociálpolitika*. Budapest: Osiris. 310–337. o.
- Tomka Béla (2007): Intézményesült változékonyság: a jóléti fejlődés sajátos meghatározói Kelet-Közép-Európában. *Korall*, 28–29. sz.